

Proa

EVA COMAS-ARNAL

Mercè i Joan

Premi Proa de novella



EVA COMAS-ARNAL

MERCÈ I JOAN

VI Premi Proa de novel·la

Proa

Un jurat format per Mar Bosch, Xavier Pla, Anna Sàez Mateu, Vicenç Villatoro i Josep Lluch, que actuava també de secretari, va decidir atorgar el VI Premi Proa de novel·la a aquesta obra.

Proa
A Tot Vent

Primera edició: novembre del 2024

© Eva Comas-Arnal, 2024

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

ISBN: 978-84-19657-95-4

DIPÒSIT LEGAL: B. 19.411-2024

Composició: Grup62



El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible. La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

TAULA

I. La carta	9
II. Sota el portal de Roissy	25
III. Els petons i les batalles	49
IV. Amèrica els crida	65
V. La batalla de França	87
VI. La ciutat de la porcellana	109
VII. L'home de ciment	131
VIII. La fuga	151
IX. La transformació	163
X. Nadal del 42	181
XI. L'operació	201
XII. Un abric gris	221
XIII. Una presó de camises de dormir	237
XIV. «Soc una ombra»	247
XV. Dijous, 19 de setembre	255
XVI. El crim	273
XVII. Una cambra a París	291
XVIII. El tot pel tot	309
Nota de l'autora	327

I

LA CARTA

A París, al quart pis del número 10 de la rue Washington, hi feia un soroll de por. S'hi teclejaven cinc màquines d'escriure —una Underwood, una Hermes, una Woodstock, una Royal i una Armor— i s'hi feia anar un multicòpies en ciclostil de la casa Edison Dick. De tant fer-se servir, les màquines d'escriure i l'aparell de ciclostil necessitaven reparacions ben sovint i, per això, quan es donava el cas, hi acudia un mecànic especialista, de nom Monsieur Rosselot, que en retirava la cinta negra malmesa, hi canviava el revestiment d'un cilindre i en netejava els mecanismes amb un pinzell.

Al soroll de les màquines d'escriure, s'hi afegia el so de la ràdio que havien comprat per primavera; i també s'hi unia, de tant en tant, el truc estrident d'un telèfon —una conferència des de Londres, una altra des de Mèxic...—. Al cap d'una estona d'aquell truc estrident, s'obria una porta i entrava algú dient que just acabava d'arribar un telegrama de Cogliin; i aleshores s'aixecaven dels escriptoris un, dos,

tres caps que paraven atenció per si hi hagués cap urgència.

Aquelles oficines parisenques eren gairebé tot el que quedava de l'Administració de la Generalitat de Catalunya després de la desfeta de dues guerres seguides: dos despatxos, l'un més gran que l'altre, amb una llar de foc, amb una estufa de llenya, amb uns quants escriptoris i arxivadors de roure, amb dues butaques i amb mitja dotzena de cadires envernissades. Ah, i amb una antiga cuina que, de vegades, es feia servir de magatzem i que evidenciava que el pis no havia estat dissenyat, ni de bon tros, com a oficina.

La solució de la metamorfosi resultava despietada. En pocs anys, l'estatge del Govern català havia passat de comptar amb galeria gòtica, columnes troianes i balconada amb balustrada a quedar reduït només a aquests dos despatxos rellogats. Sí, era veritat que es tractava d'un edifici amb un toc senyorial, com tots els que hi havia a la vora dels Champs Elysées, però, al cap i a la fi, era tan sols un quart pis en un bloc com tants d'altres n'hi havia al centre de la capital francesa. I, per si aquest empetitiment pogués semblar poc, a sobre, el nombre de funcionaris no podia ser més escàs. Es podien comptar amb els dits d'una mà els mesos que la llista de treballadors superava la desena.

Un dilluns, el dia 7 d'octubre de 1946, un nom que no era un nom sinó un pseudònim —Armand Obiols— va començar a aparèixer en aquesta llista de deu treballadors. I convé puntualitzar que a partir

d'aquella data i durant un parell d'anys, hi va sortir apuntat cada mes sense excepció.

En aquella època, l'home que tenia la clau de la caixa de la Generalitat, el que pagava els sous i les factures, era un advocat: Rafael Closas. El càrrec exacte que ocupava era el de sotssecretari de Presidència, però per al cas tant és, l'important és que s'encarregava de la comptabilitat. I és fàcil d'imaginar que, si aquest home hagués estat una mica més oficialista, hauria obligat Armand Obiols a signar com a Joan Prat, perquè aquell i no cap altre era el nom amb el qual havia estat batejat feia quaranta-dos anys i amb el qual figurava en qualsevol documentació civil vàlida. Però, és clar, a Armand Obiols, tothom el coneixia com a Armand Obiols i, de fet, tret d'algun familiar i amic, no més elles, les dones de la seva vida, li deien Joan.

De totes les màquines d'escriure que feien soroll al 10 de la rue Washington, la de l'Obiols era la que quedava més a la vora de l'arxivador de roure, d'aquells de persiana que tira cap amunt, i només havia de girar-se a mà dreta per agafar uns fulls finíssims, ara de color blau cel, ara de color taronja o simplement blancs... Quan s'aixecava d'escriure havia deixat un text amb les línies endreçades, pulcres i molt juntes. La capçalera, remarcada; el cos, homogeni, compacte; els tabuladors, al lloc que calia... Una perfecció formal que —ai las! (com deia ell)— amagava una bona dosi de sornegueria. Rara era la vegada que acabava una pàgina i no hi havia posat una nota d'humor o d'en-

giny; sobretot si el que havia d'estirar del carro de la màquina era precisament una carta.

Les ulleres amb els vidres gruixuts i el cabell fosc —el solia dur una mica llarg i amb ondes suaus— mig tapaven el moment just en què l'ocurrència li pujava als ulls. O potser seria més ajustat dir que en ocasions com aquella «reia de gust per sota el nas», perquè exactament així era com el descrivien els seus amics. El cas és que sempre en tenia una per dir. De vegades, l'ocurrència li sortia desvergonyida; d'altres, proçaç i afuada; alguns cops negra del tot, com si competís amb si mateix per superar l'última que havia deixat anar. La màquina interior de la seva ment s'accionava ràpid i sense fre. I el més singular del seu pensament era que els mecanismes que s'hi movien comptaven amb la complexitat i la precisió de qui ha après a fons la sintaxi i la prosòdia llatina i que posa tot aquest artefacte mental al servei de la broma, de la sortida inesperada, del comentari mordaç.

Al despatx, quan feia una pausa per fumar un cigarret, deixava anar facècies a Joan Tauler o a Rafael Tasis.

—No em digueu director... Soc un superdentista, jo.

—Superdentista?

—Sí. Per la feina que he de fer em calen unes precaucions, una tècnica i una energia pràcticament equivalents a les que es necessiten per arrencar un queixal.

Aquesta era segurament la seva ocurrència més

blanca. Perquè cal apuntar que algunes de les sortides que tenia sonaven un pèl pujades de to —les consciències més púdiques les qualificaven de libidinoses—, o sigui que no és estrany que entre els exiliats de París comencés a circular un nou sobrenom per a ell, el de *Lascivo Armando*. Això sí, els moments que més se li descordava l'enginy era quan s'enfadava; aleshores gastava uns insults que de tan feridors feia ràbia que sonessin refinats. Guardava sagetes per a tothom. I, a sobre, disparava amb punteria.

Ara bé, si arribava al despatx Eugeni Xammar, que llavors feia de cap del Gabinet del president Irla, l'encontre esdevenia una festa de l'intel·lecte i de la mitjà rialla, perquè tots dos compartien el gust per dir-la de trascantó però amb efecte. Aquell sí que era un bon rival d'esgrima. Després d'haver degustat dos o tres *touché* d'altura aprofitaven per comentar, sempre amb un deix irònic i sagaç, els titulars dels diaris del matí o de la tarda.

Perquè precisament aleshores, en aquella tardor que l'Obiols havia tornat a París per treballar a les oficines de la Generalitat, la majoria de catalans a l'exili estaven realment pendents del que deien la ràdio i la premsa. L'Assemblea General de l'ONU, que havia estat creada feia pocs mesos, havia de determinar una posició a propòsit del règim del general Franco. Tal vegada encara quedava alguna esperança, es deien alguns, i tot seguit, després de deixar anar una frase així, sorgia un interrogant: podia ser que la dictadura

espanyola es deposés i que, per fi, els exiliats republicans poguessin tornar cap a casa en llibertat?

L'incís és obligat: al cap d'una colla de dècades —quan es coneixen els camins pels quals va anar davallant la història—, aquesta darrera pregunta sona tremendament ingènua, molt més que no pas sonava llavors. Però cal saber que aquell 1946 va ser el moment de màxima debilitat del franquisme; el règim no sabia si podria garantir-se l'existència al cap d'un any. La prova és que els diplomàtics europeus d'alt nivell, els britànics sobretot, sospesaven la restitució dels Borbó per substituir el dictador. Tothom era massa conscient que Franco havia estat l'aliat número u de les potències de l'Eix i no semblava políticament digerible que la seva actuació durant sis anys quedés impune.

Com a càstig al règim, l'agost del 46 França va tancar la frontera amb Espanya i la va deixar completament aïllada. A Londres i a Nova York, es votaven resolucions severes contra Franco. El país seria exclòs de les Nacions Unides.

No n'hi havia per menys; una alenada d'optimisme recorria els ambients catalanistes. I era per això que els uns als altres es deien: «L'any que ve a Barcelona?». I els més confiats, fins i tot, li llevaven la interrogació a la frase i la pronunciaven de manera rotunda.

També els més escèptics, per molt remota que els semblés la perspectiva, sabien que aquella era l'única aresta a la qual agafar-se. Hauria estat irresponsable negligir-la. No és estrany, per tant, que el president Irla

seguís amb atenció les resolucions sobre la qüestió espanyola i que estigués en contacte permanent amb el govern de la República d'Espanya i el govern basc. Més encara, el president Irla preveia convocar l'executiu català en consell a finals d'any per tractar del tema.

Com bona part dels exiliats, l'Obiols desitjava el retorn. Tal vegada sigui més encertat matisar-ho i afegir que el seu desig havia quedat esqueixat, que se sentia dividit, tibant en dues direccions. Volia tornar, però a estones no volia tornar. Ell, que en públic buscava i trobava una brega erudita constant a còpia de paraules, després en el territori més íntim anava venut. Heus aquí la disjuntiva: dues dones que li deien Joan estaven, cadascuna, en un cap de la corda i l'estiraven. I justament ara la tibantor estava arribant a l'extrem més intens.

De tot allò, només en feia tres setmanes. A mitjans de setembre, poc temps abans de tornar a París, l'Obiols s'havia trobat amb la seva dona a Bordeus. Bé, en realitat, havia sigut ella, la Montserrat, qui havia pres la iniciativa. Sense avisar-lo amb antelació, havia viatjat tota sola des de Sabadell fins als Pirineus i s'havia arriscat a travessar la frontera, que aleshores ja estava tancada.

Era un d'aquells matrimonis que al gener del 39 s'havien hagut de dir un adeu provisional, forçat per les circumstàncies. Ell no havia tingut més remei que marxar cap a França. S'havia ficat en política. En plena República, s'havia afiliat a Acció Catalana i havia recorregut tot el país fent discursos fins a arribar a ocu-

par un càrrec a la Generalitat. Però és que no només es tractava d'això... Els seus articles eren un filó de proves —totes les frases afirmaven una única tesi: el dret del seu poble a ser sobirà—, i bastaria només una sola frase perquè els franquistes engegessin contra ell denúncies i qui sap si un sumaríssim.

Aquell gener fred del 39 havien acordat amb la Montserrat que ella es quedaria a Sabadell, per pujar la filla. L'Obiols havia posat els peus al bibliobús quan la nena encara no havia fet l'any. I a partir d'aquell moment, havia semblat que la Terra hagués arrencat a córrer de pressa, de pressa pel cel, com si, a través de la guerra, la Terra mateixa volgués treure's les persones del damunt. I les persones, especialment les persones que havien fugit en aquell bibliobús, per guardar una mica de cabdell de vida i per no sortir disparades de la Terra i per no caure en el no-res, havien hagut d'aferrar-se al primer que havien trobat. I aquest aferrar-se a l'única cornisa visible els havia fet descobrir-se com a persones diferents de qui creien que eren, persones diferents de qui havien sigut fins just al moment abans de pujar al bibliobús.

El final d'aquelles dues guerres que, al cap i a la fi, n'eren una de sola feia preveure que el curs de la Terra s'alentiria. Era tan sols una il·lusió. La Terra volia continuar traient-se persones del damunt, i les persones, per evitar-ho, criaven i criaven per no caure en el no-res. I, a l'Obiols, ben bé com un miratge, la Terra li havia semblat immòbil el dia que, de sobte, es va

trobar la Montserrat al davant. Ella havia complert l'acord: la filla ja havia fet els vuit anys.

Amb la seva dona, l'Obiols va passar dues setmanes senceres a Bordeus. Era el setembre del 46. Només quatre parets d'hotel i un únic cambrer van ser els testimonis que la parella només va estar separada unes hores. La resta del temps van estar junts, parlant-se de molt a prop. Tenien quinze dies només per refer-se de tota aquella estesa de temps que la distància els havia pres. La Montserrat volia preparar de nou una vida plegats, on fos que haguessin d'anar a viure. I l'Obiols, quan la tenia al davant, també ho volia molt, més que cap altra cosa.

Del dijous 19 de setembre fins a la primera setmana d'octubre a França hi van passar moltes coses —es va inaugurar el primer festival de Cannes, es va fer campanya a favor i en contra del projecte de constitució, es van fer reportatges sobre els efectes devastadors de la bomba atòmica—, però a dins d'aquella habitació d'hotel, de tot allò no n'arribava cap ressò. Allà només hi cabia el seu projecte. Amb aquell viatge llampec tan ple de riscos, la Montserrat es mostrava disposada a estirar l'Obiols amb força. I ell —ho proven les dues setmanes amb tots els seus dies junts posats l'un darrere l'altre— desitjava ser estirat de nou al costat de la dona que els papers oficials deien que era la seva dona, i amb ella al costat veure créixer la seva filla.

Un truc estrident de telèfon es va barrejar amb la veu de Charles Trenet que sonava en directe a la ràdio

i, de sobte, tots els records recents es van esvaïr. En un despatx com aquell, de vegades, la remor anava bé per concentrar-se en la feina. Això, quan no treia el cap per la porta Monsieur Rosselot dient que venia a reparar la màquina d'escriure que hi havia al costat de la finestra. Tard o d'hora sempre n'hi havia una que es desguitarrava. Era una sort que no fos la de l'Obiols. Avui havia d'escriure una carta important. No s'oblidaria d'esquitxar-la amb unes quantes ocurrències.

Aquells anys, a les oficines de la Generalitat en va arribar a escriure moltes, de cartes. Si s'obren els llibres de comptes de la institució —uns llibres amb unes cobertes d'aquelles que fan unes aigües blanques i negres o amb unes tapes verdes més senzilles—, es pot veure que l'Obiols hi figurava com un dels encarregats del servei de cultura i que cada mes l'advocat Closas li abonava la quantitat de 10.000 francs. Principalment —encara que els llibres de comptes no ho especifiquin— cobrava aquest sou per fer ressuscitar la *Revista de Catalunya*.

Era una publicació amb més vides que un gat. Les circumstàncies polítiques —les guerres, les dictadures...— havien revinclat unes quantes vegades aquella revista erudita i sòbria, l'havien obligada a tancar, a callar, a posar punt final a més d'una etapa; però, fos com fos, al cap de poc, l'equip que la impulsava la feia revifar i aquell feix de papers relligats amb les firmes catalanes de més prestigi treia de nou el cap. Sense anar més lluny, ell mateix —Armand Obiols— n'ha-

via estat redactor en cap l'any 38, just quan els soldats franquistes eren a les portes de Barcelona. I també més tard, a finals del 39 i començaments del 40, poc temps abans que els soldats nazis envaïssin París. I, ara, qui ho havia de dir, després de set anys d'haver recorregut amb angoixa els camins de mig França, es trobava precisament aquí, a les oficines de la rue Washington, de cara a la màquina d'escriure i preparat per tornar a posar en marxa la revista.

Teclejava per dirigir-se a Pompeu Fabra, a Prada de Conflent, i li deia: «Pietat pel vostre infeliç redactor en cap! Penseu que soc com un director d'Orfeo que estigués condemnat, en un racó d'infern dantesco, a dirigir els assaigs per telèfon».

Sí, senyor, la feina després de la guerra se li havia complicat, i molt. El 1938, n'hi havia hagut prou d'encarregar de viva veu un article o una ressenya a una jove promesa de la literatura o d'anar a veure amb reverències alguna patum de l'època. Però, ara, amb la diàspora dels homes i de les dones de lletres escampats a les quatre puntes del món, calia anar a buscar els articles a l'altra banda de l'oceà. Bé, amb una mica de sort, alguns els havia de fer venir només des de mil quilòmetres de distància. Les adreces que figuraven al damunt dels sobres que expedia així ho revelaven: Mèxic, Nova York, Cali, Buenos Aires, Medellín, Brusselles, Londres, Le Havre, Saumery, Tolosa de Llenguadoc... I, després, un cop havia posat els fulls de la carta a dins del sobre, vinga fer trajectes cap a correus.

Amb en Fabra s'havien intercanviat vuit cartes i encara no havia aconseguit que el geni ordenador de la llengua catalana li enviés l'article encarregat. Ja ho deia ell, que això de fer de director de la revista i reclamar originals era com un dentista amb els queixals: costaven d'arrencar.

Ja havia passat la data fixada, i l'Obiols, pertinaç, havia de continuar insistint: «Per vós estic disposat a sotmetre l'elasticitat de la Revista a les tensions i torsions més imprudents». Teclejava i teclejava, i desplegava davant Fabra tota la ironia que tenia a l'abast. Llançava arguments perquè a la fi el mestre amollés l'article: «La vostra sistemàtica absència dels sumaris de la Revista d'ençà que jo la confecciono podria semblar a un historiador futur una tàcita i rampelluda desaprovació». I li feia saber que, des de l'any 1938, no hi havia hagut cap home tret d'ell que s'hagués resistit a la seva eloqüència: «Amb vós, soc com el seductor que fatalment s'enamora de la més difícil».

Pompeu Fabra era un dels set consellers que, juntament amb el president Josep Irla, formaven part del Govern de la Generalitat a l'exili. Per això, cada mes o cada dos mesos, havia de fer un llarg viatge des de Prada de Conflent fins a París i presentar-se el dia del Consell de Govern, més o menys al voltant de les quatre de la tarda, justament allà, a l'edifici de la rue Washington.

Era un govern de prohoms que viatjaven: el conseller Josep Carner venia expressament de Brusselles;

el conseller Carles Pi i Sunyer navegava des de Londres o de vegades des de Montevideo; i el conseller Antoni Rovira i Virgili arribava amb tren procedent de Perpinyà. Ho tenien més a la vora els altres tres consellers que completaven la formació de govern; eren Joan Comorera, Manuel Serra i Moret i Pau Padró, que vivien a París mateix.

De vegades, les reunions del Govern s'havien d'ajornar perquè s'acostava la data fixada i encara estaven pendents d'un visat o perquè algun dels venerables consellers es veia afectat per una bronquitis o una grip. Quan les feien, les reunions tenien lloc en un dels dos despatxos d'aquell quart pis on sovint hi havia tant d'enrenou, i llavors l'Obiols aprofitava els moments d'entrada i de sortida de la reunió per precisar alguna cosa sobre la revista, o fins i tot per assabentar-se de com havia anat el Consell. Si algú li deia: «Què, com va la Revista?», ell responia, seriós:

—Encara no m'ha estat possible de publicar mitja dotzena de pàgines genials, però em sembla que he pogut evitar de publicar-ne unes quantes dotzenes de deplorables.

Feta la broma, aprofitava per reclamar originals. Perquè els prohoms consellers del Govern no només eren viatgers, sinó que a més també signaven assajos per a la *Revista de Catalunya*. Tot i així, no es pot negar que el procediment era molt parsimoniós. Per exemple, ara, a finals del 46, l'Obiols li havia dit per carta a Antoni Rovira i Virgili que li portés de Perpi-

nyà, si us plau, un assaig sobre el tema que ell volgués i també una ressenya del llibre de Joseph Calmette *Formation de l'Unité Espagnole*, que just acabava de sortir.

Però per molt diligent que fos en Rovira i Virgili a lliurar els originals en persona, la distància feia que les gestions per poder publicar els textos s'allarguessin mesos i mesos; per carta, calia fer-li arribar les proves dels articles a Perpinyà, des de París. Llavors ell hi afegia les correccions a mà o, de vegades, fins i tot es feia passar de nou els textos a màquina pel seu fill. I en acabat, havia de tornar a expedir-los per correu a París perquè poguessin ser enviats a la impremta.

Quan sortien de les reunions de Govern, els consellers feien cara de cansats. L'estona d'afinar l'orella, els maldecaps d'haver de prendre decisions urgents... L'Obiols els veia sortir del Consell i —no ho podia evitar— prenia pel braç un dels seus consellers més amics i en veu baixa se'n fotia d'algun dels consellers rivals. Es treia les ulleres, se les posava al front i, mirant-lo de fit a fit, adoptava un to confidencial:

—No sé vós, però jo trobo que aquest home té més acusat que mai aquell aire d'aneguet instruït que acaba de sortir d'un barret de prestidigitador per recitar un treball sobre socialisme.

I a continuació li picava l'ullet.

Si algun d'aquells consellers s'hagués apropat a l'escriptori de l'Obiols, hauria vist que durant el pa-

rell d'hores que ells havien estat tancats fent la reunió del Consell, ell havia redactat una carta molt llarga. Sobre el carro de la màquina d'escriure, en efecte, hi havia un text elegant i minuciós que l'endemà travessaria l'oceà a dins d'un sobre. Era per a un amic seu, a qui després de molts anys de no veure, resumia en uns quants paràgrafs els set anys interminables del seu exili.

La carta començava amb el seu primer adeu a París, amb una cua inacabable de trens i amb una pluja de metralla. Just després d'un exordi directe i esmolat, les primeres línies narraven el viatge de l'Obiols cap al sud de França al juny del 40, amb la Segona Guerra Mundial tot just començada; però el narraven com si aquell viatge l'hagués fet tot sol. La carta sobretot recalcava el tros que anava de l'estació d'Angerville a la de Toury. Perquè precisament en aquest tram de via fèrria l'Obiols s'havia hagut d'estirar per terra en veure a l'horitzó esquadres d'avions dels nazis que venien a metrallar, i després havia hagut d'arrossegar-se tot i estirat fins a sota d'un vagó de tren i finalment havia hagut de demanar al cel, si us plau, que, de tota la llarga corrua de trens aturats que ocupaven la via, no s'hagués anat a ficar sense saber-ho, altra vegada, a sota d'un vagó que transportés explosius.

Per sort, aquella va ser una de les poques vegades a la vida que el cel no va fer el sord. Un cop escrit, el relat de la carta, per bé que condensat, presentava detalls vius i no s'apartava en cap moment dels fets ob-

jectivables. Ara bé, a la carta ometia deliberadament que a sota d'aquell tren, amb el xiulet de les bales que impactaven per milers en el sostre del vagó, s'havia agafat amb una mena de desesperació fins aquell moment per a ell inaudita a la mà de la dona que l'acompanyava.

No hi cap mai tot, en una carta. A més, aquella ja era prou llarga. L'Obiols va agafar els fulls mecanografiats i va fer-hi dos doblers cap endins per fer cabre els papers dins d'un sobre americà. Després, es va aixecar amb decisió de l'escriptori, va recollir l'estilogràfica, el paquet de tabac, la capseta de llumins i, sense tancar-lo encara, va guardar el sobre a l'infern de l'americana. L'endemà a primera hora aniria a l'estafeta de correus per enviar-lo.

Mentre baixava les escales, i encara més quan va sortir a la rue Washington, es va sentir cansat. Potser s'havia passat massa hores assegut. Es va aturar al davant dels aparadors de les galeries Lafayette, que en aquell moment tot just estaven tancant, i es va encendre un cigarret. Tota narració, creien alguns, tenia sempre la seva prehistòria: els fets i els detalls que no s'havien posat mai per escrit però que condicionaven el relat i d'alguna manera el prefiguraven. Coneixia a fons, i en certa manera li pesava, la prehistòria de la carta que duia a la butxaca.

Tot havia començat set anys enrere en un château voltat de verd...